

aflux de populație venită din afara granițelor Pannoniei, în perioada avară tirzie (sec. VIII—IX e.n.). Cercetătorul maghiar consideră că sporul demografic din perioada dinastiei arpadiene s-ar datora acestei populații așezată în Baranya la sfârșitul perioadei avară. Din păcate, cercetările arheologice n-au furnizat pentru secolul IX suficiente date concrete, cu excepția existenței la periferia unora dintre cimitirele avară tirzii a câtorva inele de timplă cu capătul răsucit în „S” și a unei bazilici sfințită la mijlocul sec. IX e.n. (sublinierile ne aparțin).

Apartenența etnică, în lipsa dovezilor antropologice și lingvistice se bazează tot pe materialul arheologic. Se pot pune în evidență componente germanice, bizantine, mai puțin slave, alături de caracteristicile net avară, ca și legăturile cu cultura de tip Keszthely. Aceasta din urmă nu este altceva, decât componenta romanică, supraviețuitoare în perioada avară.

Se constată în intervalul de timp cuprins între prima treime a secolului al IX-lea și prima jumătate a secolului al X-lea, un hiatus arheologic, destul de dificil de explicat. Dintre cele două ipoteze propuse de cercetătorii maghiari pentru a acoperi acest hiatus, prima: să fi existat aici o cultură francă (carolingiană), după distrugerea avarilor, nu dispune de dovezi arheologice. A doua ipoteză o găsim cel puțin hazardată, fiind vorba despre revizuirea datei la care vin primele triburi maghiare, în sensul plasării ei mai devreme decât se considera până acum.

Pe de altă parte, autorul însuși dezvăluie carențele acestei ipoteze: lipsa cercetărilor care să fi dezvelit vreun cimitir databil numai în secolul al X-lea (sau probabil nu cercetările poartă vina lipsei unui astfel de cimitir). O altă dovadă indirectă, dar cu nimic mai convingătoare ar fi faptul că regiunile dens populate în perioada avară tirzie, nu constituie obiectul cuceririi triburilor maghiare. Se sugerează deci că există o succesiune foarte strânsă între sfârșitul culturii avară și începutul stăpînirii arpadiene, ștergîndu-se complet intervalul de timp cuprins între cele două evenimente istorice.

Deocamdată, fiind vorba doar de ipoteze care încearcă să acopere un hiatus real arheologic și probabil istoric, datorat poate în bună parte insuficienței cunoștințelor noastre referitoare la această perioadă, vor fi necesare cercetări cât mai complete pînă la a se recurge la argumente convingătoare în scopul lămuririi întregii situații.

Înainte de a încheia prezentarea volumului, menționăm încă o dată că el întrunește exigențele cele mai alese, aparatul științific fiind completat printr-o listă de abrevieri, o listă bibliografică și un index alfabetic al principalelor noțiuni arheologice și al localităților, alcătuite de către Ágnes Cs. Sós, lucrarea fiind întocmită sub redacția lui I. Kovrig.

IOANA HICA-CIMPEANU

Eva Garam, *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Kisköre*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. Cuprinde 106 p. text cu anexe și 42 planșe fotografii alb-negru și desene.

Lucrarea de față reprezintă o reușită monografie a cimitirului de la Kisköre. Primele două pagini explică condițiile în care s-a făcut descoperirea, în toamna lui 1964 dezvelindu-se întregul cimitir din epoca avară care însumează 211 morminte. Se apreciază că cifra reprezintă un procent de 75—80% din totalul mormintelor existente inițial, ținînd cont de faptul că pînă la începerea cercetărilor sistematice au fost distruse 30—40 morminte.

În continuare se prezintă catalogul mormintelor, ilustrîndu-se cea mai mare parte din schelete în poziția inițială de descoperire și cu inventarul respectiv marcat pe desen.

Capitolul următor se referă la diversele aspecte legate de ritul și ritualul de înmormîntare. Se analizează detaliat forma, adîncimea gropilor, lipsa osemintelor în unele cazuri sau a inventarului, urmele de sicrie din lemn, arsura, legarea defuncțiilor în fișii de piele, rogojini sau pînză de in, înmormîntările duble, deranjarea craniilor sau scheletelor, resturile ofrandelor de la banchetul funerar și în sfîrșit orientarea cu mici devieri față de axa NV—SE.

În ansamblu, cimitirul se prezintă ca un tot unitar, în cadrul căruia, chiar și înaintea analizei obiectelor arheologice se întrevăd două grupe distincte de mor-

minte: în partea estică, înmormântări mai vechi, cu ofrande sau resturi de la banchetul funerar, fără a se acorda prea multă atenție poziției de înhumare. În schimb se observă aici, numeroase înmormântări simbolice legate de natura militară a comunității.

Grupul de morminte din partea vestică a cimitirului, cu înmormântări mai recente din punct de vedere cronologic se caracterizează prin prezența numeroaselor cazuri de „imobilizare” a cadavrelor (legarea lor în fișii de piele, rogojini sau pinză) sau chiar prin retezarea craniilor, dovedindu-se probabil teama comunității față de o eventuală reîntoarcere a defunctului printre cei vii.

În continuare se analizează structura cimitirului de la Kisköre pe sexe constatându-se că în total s-au putut identifica 69 morminte de bărbați, 73 de femei și 62 morminte de copii, rămânând 10 morminte din care lipseau osemintele.

Partea mai veche a cimitirului cuprinde 132 de morminte din totalul de 211. Mormintele de bărbați aveau ca piese de inventar: cercei, agrafe de cozi, centuri dintre care unele cu ornamente presate, cataramă de fier, verigi și destul de multe unelte: cuțite, sule, pietre de cremene, o cutie, obiecte din os. Dintre arme, s-au găsit în trei cazuri părțile de os ale unor arcure, virfuri de săgeți și în total trei săbii sau spade. Alte obiecte de inventar: plăcuțe ornamentale presate, și trei vase lucrate cu mîna.

Mormintele de femei cuprind: cercei, mărgelile de diferite tipuri, câteva poadoabe de aur, brățări, cataramă de fier și bronz, iar dintre unelte cuțite, prisnele, sule, un pieptene de os bilateral și patru vase lucrate cu mîna. În mormîntul nr. 47 se remarcă în mod deosebit două obiecte de sticlă: un corn din pastă de culoare albastră și un pahar cu picior, de culoare verde.

Mormintele de copii aveau ca obiecte de inventar: cercei, mărgelile, cataramă, piese de centură, verigi, iar dintre ustensile, cuțite, prisnele și sule. S-au mai găsit: capătul mînerului unui bici, o închizătoare de geantă, părți de os din arcure și trei vase provenite din tot atîtea morminte.

Partea mai nouă a cimitirului, se compune dintr-un total de 72 de morminte. Mormintele bărbaților aveau cam aceleași piese de inventar ca și în perioada timpurie, din punctul de vedere al varietății, dar tehnica de prelucrare este diferită. Sînt prezente garniturile de centură ornamentate cu plăcuțe perforate avînd pandantiv, altele cu decorația în motivul florii de crin, vrejuri, grifoni etc. lucrate în tehnica turnării. Se remarcă dintre obiectele de inventar un os masiv de animal, prelucrat, pentru a servi drept „solniță” sau cutie pentru păstrat sarea.

Mormintele femeilor și copiilor din această grupă cuprind aproximativ aceleași piese de inventar ca și cele din prima grupă. Atrage atenția prezența resturilor metalice ale unui bandaj hernial, din mormîntul unei femei.

Cercetînd inventarul surprinde absența aproape totală a obiectelor „romance”, care se regăsesc în majoritatea cimitirelor epocii avare, precum și absența unor piese specifice unei populații călărețe (scărițele, psaliile de os etc.), ca să nu mai vorbim de absența mormintelor în care alături de osemintele umane apar și cele de cabaline sau chiar a înmormîntărilor numai de cai. Pe drept cuvînt auzirea a numit cimitirul „de epocă avară” și nu „cimitir avar”.

Ultimul capitol tratează cronologia cimitirului și structura societății înmormîntate la Kisköre. Se tratează procentual, comparativ cele două grupe mari de morminte, în special din punctul de vedere al obiectelor de inventar, arătîndu-se totodată încadrarea cronologică a pieselor, prin analogie cu descoperiri din alte cimitire similare. Concluzia, pe baza materialului arheologic este următoarea: mormintele din partea de est a cimitirului, caracterizate prin piese ornamentale presate pentru centură și harnașament se datează în intervalul de timp cuprins între ultima treime a secolului al VII-lea și pînă în primele decenii ale secolului al VIII-lea e.n.

Mormintele din partea vestică sînt mai recente, caracterizîndu-se prin plăcuțe ornamentale atașate pe centuri, lucrate prin turnare, decorate cu vrejuri, motivul florilor de crin și grifoni, datîndu-se la sfîrșitul secolului al VIII-lea și la începutul secolului al IX-lea e.n.

Volumul se încheie cu tabloul asocierilor de piese arheologice din morminte, notele și lista bibliografică a lucrărilor folosite. În ansamblu, lucrarea are o înaltă ținută științifică, îmbinîndu-se în mod armonios textul, cu o reușită prezentare grafică.

IOANA HICA-CIMPEANU